

the 17th century (Kašić, 1625-30) to translations in the 21st century, as well as from those intended for speakers of the Croatian language, even when they are interlingual. The aim is to determine the meaning of the selected lexemes and their suitability as terms, both in Bible translations and within charismatic and pentecostal circles. Older and regional words are viewed as variants of modern words if they exist, because only the semantic (un)acceptability of individual translations is checked, and not their relationship to the contemporary Croatian standard. It is shown that some translations are unsuitable as terms; that some of several equally suitable translations are nevertheless somewhat more suitable due to their meaning differences; and that almost all translations from Duda's and Fućak's Bible and others that have the same lexemes (especially Knežević's New Testament and Varaždin Bible) are the most suitable as terms. On the other hand, when names of charismatic gifts are spoken, they typically start with word *dar* 'gift'. Therefore, the speakers often delete one of the lexemes present in translation names, i.e. they use *dar jezika* 'gift of tongues', rather than *dar različitih jezika* 'gift of various tongues'.

Keywords: Bible translations, extraordinary or charismatic gifts of the Holy Spirit, Croatian language, semantics.

**IZ OSTAVŠTINE STJEPANA BABIĆA
KAKO JE NEOBJAVLJENI HRVATSKI PRAVOPIS IZ 1952.
POSTAO SASTAVNICOM NOVOSADSKOGA PRAVOPISA IZ 1960.**

Nataša Bašić

Uvod

 rofesori¹ je Babić za urednikovanja u Jeziku imao običaj suradnicima dijeliti teme za buduće brojeve časopisa pa je meni s posebnom napomenom dao malu kuvertu sa zadatkom da napišem članak o izrađenom i nikad objavljenom hrvatskom pravopisu iz prednovosadskoga razdoblja. Na naslovnici ispisanom njegovom karakterističnom zelenom tintom stajalo je: *Hrvatski pravopis iz 1952. Spašene ceduljice Klaićeva rukopisa nakon poplave i rasula cjeline. Skupio i sačuvao Stj. Babić*. Iz kratke napomene razabire se da je rukopis pravopisa stradao godine 1964. tijekom katastrofalne poplave koja je pogodila Zagreb. U kuverti je 37 kataloških dobro očuvanih papirnih listića sive boje formata 14 x 9 cm. Na njima su abecednim redom strojopisom ispisan početne natuknice slova *S* od *sabàot* do *savìtlati*, a rukom Bratoljuba Klaića crnom tintom nizu dodane ispuštene natuknice te naglasci s napomenama.

Hrvatska je jezična povijest u federalnoj Jugoslaviji otpočela pravopisnim prijevodom u središtu kojega se našao i taj rukopisni hrvatski pravopis. U Beogradu

¹ Kraća je inačica ovoga rada izložena u Zagrebu 8. svibnja 2025. na Međunarodnom znanstvenom skupu Stogodišnjica Stjepana Babića.

je naime Aleksandar Belić 1952. pripremio opsežan naglascima obilježen *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika* s dvama izgovorima – ekavskim i (i)jekavskim, čije uvrštenje u Predgovoru ovako obrazlaže:

„Danas se u našoj književnosti mnogo više nego ikada piše južnim (ijekavskim) izgovorom; zato je i taj izgovor u ovoj knjizi morao postati potpuno ravnopravan sa istočnim. Svugde gde se reč izgovorena južnim govorom odlikuje od istočnog, tu su dotične reči i obeležene kao istočne ili južne. Gde nije tako obeleženo, znači da reči vrede podjednako za oba izgovora.“

U prosincu 1952. u intervjuu Borbi u članku pod naslovom *Vuk Karadžić nam je pokazao pravi put* predložio je svoj pravopis kao privremeno rješenje i za hrvatsku i za srpsku kulturnu sredinu, ali i kao polazni okvir pri sastavljanju budućega zajedničkoga pravopisa na mnogo širem jugoslavenskom prostoru, jasno dajući na znanje da se politika beogradskoga unitarnoga normativnoga jezičnoga nadzora nastavlja i u federalnoj Jugoslaviji protivno ustavnim avnojskim temeljima, u kojima su hrvatski i srpski dva jezična entiteta, te raširenomu ideologemu (ispraznici) o „ravnopravnosti zbratimljenih naroda i narodnosti“:

„Pridošle su i nove samostalne republike sa svojim centrima u Sarajevu i na Cetinju, koje bi takođe morale učestvovati u sporazumu, a takođe i dvije ostale republike sa zasebnim književnim jezicima, jer i za njih bi se dogovorno morale utvrditi izvesne pravopisne osobine koje su opštega karaktera. Ja se nadam da će uskoro i doći do takvih sastanaka na kojima će se potanko raspravljati o svim dosadašnjim nesuglasticama. U svakom pravopisu ima stvari koje su rezultat sporazuma ili dogovora, ono što se naziva tehničkom stranom pravopisa. (...) Ono što je izneseno u ovom pravopisu moglo bi se smatrati kao polazna točka ili privremeno rešenje dok se ne bi našlo kakvo bolje ili ono koje bi dobilo pristanak predstavnika svih krajeva naših.“

Zaokret prema ijekavskoj stilizaciji novijega je nadnevka u srbijanskom jezikoslovlju, a vezan je uz neuspjelu Skerlićevu trgovinu pismima i izgovorima s početka prošloga stoljeća: Srbi su trebali žrtvovati ćirilicu, a Hrvati odbaciti jekavicu i prigrliti ekavicu. Kako Srbi nisu odbacili ćirilicu, a niti Hrvati jekavicu, Srbijancima je preostalo samo da jekavicu proglase ravnopravnom s ekavicom i u Srbiji. Nakon raspada Jugoslavije „srpska“ se jekavica opet našla na udaru srbijanskih normativista: ovaj su put „prisajedinjeni“ zapadni prekodrinski krajevi na silu ekavizirani, što u narodu nije prihvaćeno, pa drinska narječna razdjelnica teče dalje i do danas.²

² Koliko je jugoslavenima s malim „j“ (ideološka kategorija) važan svaki tobožnji hiperjekavizam, dokazom je i omrznuti prilog *tijekom* (ijek., prilog) koji se čudom našao u novosadskom pravopisnom rječniku. Uza nj je vezana anegdota koja se godinama prepričavala u Leksikografskom zavodu. Radilo se drugo izdanje Enciklopedije Jugoslavije 1980-ih, a redakciju zajedničkih tekstova vodio je Velimir Visković. Ti su tekstovi morali biti lektorirani po novosadskom pravopisu, svi ostali po republičkim pravopisima. Jednoga dana sav je zajapuren uletio u lektorsku sobu i bacio kolegi lektoru, koji je upravo jeo sendvič jer je bila pauza, na stol lektorirani tekst i upro prstom u *tijekom*, koji je lektor napisao. „Zar nije rečeno da se lektorira po novosadskom pravopisu, kolega?“, upitao je. „Da, i u čem je problem?“, odgovorio je lektor, ustao, otvorio novosadski pravopis i upro prstom

Srpski su pravopisni priručnici nametanjem oblika i leksika karakterističnih za srpski standardni jezik (poput *srećan, prolećni, proliv, sticati* i dr.) prelazili pravopisne vlasnosti i zalazili u područje jezičnih, koje nisu odgovarale ni naravnomu razvitku hrvatskoga jezičnoga standarda ni hrvatskoj porabnoj normi (npr. Vukovićeve Pravopisna pravila i uputstva za pisanje ijekavskih glasovnih oblika iz 1949.). Karadžićeva pak rješenja, na koja se Belić politikantski poziva, nisu prihvaćena u Srbiji (*bratski, gradski, hrvatstvo, nadcestar, odsjeći, podčiniti, sredstvo*).

S obzirom na to da je Belićev pravopis bio zapravo prošireni i dopunjeni pravopis iz 1930., koji je sadržavao građu neprihvatljivu hrvatskoj strani, reagirali su hrvatski jezikoslovci. Tako Mate Hraste u Vjesniku od 28. 12. 1952. u članku *Jedinstveni pravopis* kaže:

„Taj pravopis može biti privremeno rješenje za NR Srbiju s Vojvodinom i za Crnu Goru i za Bosnu i Hercegovinu ako one taj Pravopis prime kao svoj, ali za NR Hrvatsku to ne može biti jer je u toj republici Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu odobrio Boranićev *Pravopis*, koji predstavlja ustaljenu pravopisnu praksu, koja je tradicijom udomaćena u novijoj hrvatskoj književnosti. Toga *Pravopisa* moraju se držati sve škole i svi kulturni radnici u Hrvatskoj sve dotle, dok se ne napiše nov pravopis, koji dobije odobrenje narodnih vlasti.“

U novopokrenutom časopisu Jeziku reagiraju Ljudevit Jonke (1953.) i Stjepan Ivšić (1953.). Ivšić je podsjetio na okolnosti u kojima je nastalo nametnuto Pravopisno uputstvo iz 1929. godine i dva pravopisa, Belićev i Boranićev iz 1930., na svoju ulogu u izradbi toga normativnoga napatka te na oštre reakcije u Hrvatskoj zbog nametanja srpskih jezičnih oblika i leksika. Jonke je ponovni hrvatsko-srpski pravopisni problem postavio u okvire modernoga jezikoslovlja pošavši od činjenice da su posebni hrvatski i srpski književni jezici zbilja koja se ne može nijekati. Ako hrvatska književnost ima svoj pravopis (Boranićev), a srpska svoj (Belićev), onda je pravedno jedino to, pisao je Jonke, da za novi, zajednički pravopis budu polazna točka oba pravopisa. Nametnuti, diktatorski, unificirani pravopis iz 1930. nikad nije ni bio usvojen u hrvatskoj književnosti, pa se stoga prof. Boranić vratio staromu tipu svoga pravopisa, čim je popustio diktatorski pritisak (misli na banovinsko izdanje Boranićeva pravopisa).

U članku o slobodi i postojanosti književnoga jezika Jonke (1952.a) upozorava na opasnosti koje nastaju u jeziku kad se nasilnim putem pokušava izmijeniti koja od njegovih razina, fonološka, gramatička, leksička. Sve su one strukturno tako povezane da intervencija u jednoj razini uzrokuje zapravo raspadanje sustava i na drugima. Jezik nije samo sredstvo za sporazumijevanje, nego jedna od najvećih kulturnih tekovina, po riječima Miloša Weingarta

u *tijekom*. Nato Visković bijesno pokupi članak, okrene se na vratima i reče kolegi koji je nastavio jesti: „Onda, *dobar vam tije!*!“ i zalupi vratima tako silno da je otpao komad žbuke. *Tijekom* je ostalo netaknuto.

„najveće kolektivno djelo ljudsko, koje nastaje, raste i živi neprekidnom suradnjom pokoljenja iz stoljeća u stoljeće i svijesnim i voljnim radom stotina hiljada, pa i milijuna pripadnika svojega naroda“. (prema Jonke, 1952.: 66.)

Svaki pisac mora, nastavlja Jonke, poštovati to najveće ljudsko kolektivno djelo i graditi dalje na njegovim osnovama. Osvrćući se na štokavske purističke prinose Vatroslava Rožića, Nikole Andrića i Tomislava Maretića potvrđuje njihovu ulogu u standardizacijskim procesima, ali mladoslovničarskim izučavanjem jezične povijesti, pučkih govora i dijalekata potisnuto je i zanemareno proučavanje suvremenoga književnoga i pjesničkoga jezika te ta pitanja treba sada istaknuti u prvi plan. Zar je moguće, pita se Jonke, iz hrvatskoga književnoga jezika izagnati riječi *istaknut*, *kazalište*, *kolodvor*, *kruhorborac*, *latica*, *listati*, *mornarica*, *naime*, *neizreciv*, *neubrojiv*, *neženja*, *oborina*, *scolik*, *stanovit*, koje Maretić 1924. u svom Jezičnom savjetniku želi zamijeniti riječima *iznositi*, *teatar*, *kolostaj*, *gramzilac*, *cvjetni listić*, *prebirati listove*, *flota*, *bo*, *neiskazan*, *neumjenit*, *neženjak*, *padnja*, *srcast*, *izvjestan*? Prve je riječi nametnuo društveni razvitak, a duga i česta poraba u govornom i književnom jeziku udahnula je život neologizmima. Imenicu *huškač* i glagol *huškati* Maretić je 1924. odbacio kao kajkavizme, a one su danas sasvim obične i usvojene riječi i na zapadu i na istoku, jer bolje izražavaju neke značenjske posebnosti od štokavizama *podbadati* i *tutkati*, stoga „Jezik treba da raste iz pokoljenja u pokoljenje organski, bez nasilja, čuvajući svoje osnovne osobine“. (Jonke 1952.a: 67.)

Suradnja s drugim republičkim štokavskim institucijama treba biti utemeljena na uzajamnom poštovanju i nepristranosti, a to je samo dio zadataka pred hrvatskim jezikoslovljem, drži Jonke. „Zagrebačko kulturno središte ima i svojih posebnih teškoća i potreba, kojih nema Beograd ni Sarajevo, jer su svi kulturni radnici Beograda i Sarajeva iz štokavskih krajeva, a zagrebački nisu. Oni su u velikom dijelu čakavci i kajkavci, pa će se časopis Jezik morati obazirati i na tu činjenicu, pogotovu zato što je i stara hrvatska književnost pisana na sva tri narječja“ (Jonke, 1952.b: 2.).

Jonkeov članak o raznolikoj službi književnoga jezika (1952.), utemeljen na lingvističkim postavkama praških strukturalista, jasno je razlučio organski idiom (u njega pučki jezik) od standardnoga (u njega književnoga) jezika i otpočeo procesom razbijanja mita beogradskih jezikoslovaca (Belić, Moskovljević) o karadžićevskoj novoštokavštini kao osnovici (i) hrvatskoga standardnoga jezika. U tom su članku prikazane povezne i razdvojne crte organskih idioma i standardnoga jezika.

Gramatika i pravopis jesu dodirne točke među tim dvama sustavima, a njihove su funkcije sasvim odvojene. Iako imaju dio zajedničkoga sadržaja (gramatika, pravopis, priopćajnost) organski idiom i standardni jezik nisu isto jer su njihove funkcije različite. Pučki jezik ne može zadovoljiti tri osnovne funkcije standardnoga jezika – određenost, točnost i apstraktnost – jer mu nedostaje i leksik i potreba za apstraktnim promišljanjem zbilje. Oni se razlikuju i po normama: norma je pučkoga jezika uzusna, a norma književnoga jezika i uzusna i propisana pod izravnim utjecajem jezikoslovne struke.

Zadatak je pravopisu da pomogne pravilnomu razvitku književnoga jezika, da istakne osnovno načelo svakoga, pa i našega književnog jezika, načelo elastične stabilnosti, da pomogne jeziku, da udovolji svim potrebama svojih različitih funkcija, među njima i funkciji pjesničkoga jezika.

Prozrijevši unitarne nakane beogradskih jezikoslovaca, hrvatski su jezikoslovci pri Hrvatskom filološkom društvu, utemeljenom 1950., žurno prionuli izradbi modernoga pravopisa hrvatskoga književnoga jezika kao prioritetnoga zadatka, o čem je javnost kratko obaviještena u veljači 1953. u 3. broju prvoga godišta časopisa Jezika (str. 96.). Tu stoji da je riječ o znanstvenom pravopisu koji bi trebao biti odraz suvremenoga jezičnoga stanja, a bio bi utemeljen na načelima jednostavnosti, dosljednosti i postojanosti.

Pravopis se izrađivao pri Pravopisnoj sekciji, a članovi su joj bili istaknuti filolozi, predstavnici Hrvatskoga filološkoga društva, Odjela za jezik JAZU, Filozofskoga fakulteta, Akademije za kazališnu umjetnost, Društva književnika Hrvatske, Leksikografskoga zavoda, Društva novinara te predstavnici lektora i nakladnih poduzeća. Svakoga su se tjedna održavale sjednice prema unaprijed odabranoj temi koja se povjeravala na obradbu jednomu članu sekcije, a nakon rasprave i znanstveno obrazloženih mišljenja donosili bi se zaključci i davali na javnu raspravu. Posebna je zadaća Leksičkoga odjela Pravopisne sekcije bila da prouči naglasnu problematiku i da to – koliko je moguće – primijeni u pravopisnom rječniku te velikom rječniku književnoga jezika, koji se također pripremao (Rogić, 1953.). Od jeseni 1953. sastanci su održavani dvaput mjesečno.

U 2. broju drugoga godišta (prosinac 1953.) priopćeno je da je završeno poglavlje o rastavljanju riječi. Problemu se pristupilo praktično iz slagarskih razloga, pa je dopušteno slobodnije rastavljanje u odnosu na Boranićev i na Belićev pravopis: u novi se redak ne prenose teško izgovorljivi suglasnički skupovi.

Na stilizaciji Pravopisa hrvatskoga književnog jezika radilo se vrlo intenzivno tijekom 1954. Potkraj te godine pravila i rječnik bili su završeni te je sve bilo spremno da se s izdavačkim zavodom Školskom knjigom potpiše ugovor o novom izdanju hrvatskoga pravopisa u redakciji pravopisne sekcije HFD-a (Škreb, 1980.: 13.). Upućen je dopis Savjetu za prosvjetu NR Hrvatske da odobri novi hrvatski pravopis, ali Savjet nije izdao odobrenje za njegovo tiskanje, nego je uputio Hrvatsko filološko društvo na dogovor sa srpskom stranom (Jonke, 1970.: 71.), što je bilo znakom da je odluka pala u najvišem državnom političkom vrhu i da se o njoj nije moglo raspravljati.

Naime, vijest o najavljenom samostalnom hrvatskom pravopisu potaknula je beogradske jezikoslovne krugove na žurnu intervenciju da se zagrebački projekt onemogućí i zaustavi te izradi zajednički pravopis. Tako je otpočelo još jedno teško i mučno razdoblje hrvatsko-srpske jezično-pravopisne povijesti u kojem je Novosadskim dogovorom iz 1954. godine tek položen temelj planirane državne

izradbe zajedničkoga pravopisa, zajedničkoga rječnika književnoga jezika i rječnika znanstvenoga nazivlja. Rezimirajući nakon 20 godina tadašnja zbivanja, Jonke je zapisao: „Što su onda mogli hrvatski filolozi? Ili da ostanu u stanju beznadnog očekivanja boljih vremena, ili da uđu u suradnju i da spase što se još spasiti moglo.“ (Jonke, 1970.: 71.)

Savezna komisija za izradbu zajedničkoga pravopisa iz 1960. godine otkupila je hrvatsku pravopisnu građu i rječnik, koji je bio izradio Bratoljub Klaić pa je ona tako postala hrvatskom sastavnicom novosadskoga pravopisa. O tom detalju Stjepan Babić piše:

„On je bio pravi stručnjak za izradu pravopisa, rječnika i naglasnih priručnika i bez njega se nije moglo, pa se čak nije mogao izraditi ni novosadski pravopisni rječnik. (...) Ne samo da nije bilo stručnjaka koji bi bolje znao izraditi rječnik od B. Klaića, nego nije bilo nikakvoga stručnjaka koji bi to uopće mogao izraditi u kratko vrijeme. Zato je B. Klaiću bila povjerena izrada pravopisnoga rječnika hrvatskoga izdanja. Da bi bio obaviješten kako treba raditi rječnik, morao je nazočiti sjednicama iako nije bio član Pravopisne komisije. Kad je izradio hrvatski rječnik, postavilo se pitanje tko će izraditi srpski, jer ni Srbi nisu imali nikoga tko bi to mogao brzo napraviti. I opet je izbor pao na B. Klaića. (...) Kad je vidio da ne mogu bez njega, zatražio je da i on bude označen i kao autor, bar rječnika. Budući da je bio autor Hrvatskoga pravopisa iz 1944., politički nije bilo moguće da bude i novosadskoga. Kako je bio uporan, srpska mu je strana rekla da neka šuti i bude sretan što je živ, oni da su svoga autora ratnoga srpskoga pravopisa strijeljali, što nije bila prava istina jer je nakon rata strijeljan naručilac toga pravopisa – ministar prosvjete Velibor Jonić“ (Babić, 2005. :94., 95.).³

Novosadski se dogovor višestruko negativno odrazio na povijest hrvatskoga jezika i pravopisa, kao i na formalizaciju imena hrvatskoga jezika. Hrvatski je jezik njime izgubio pravo na vlastito ime, a hrvatski jezikoslovci autonomiju da sami odlučuju o standardizacijskim postupcima u Hrvatskoj. Novosadskim sporazumom hrvatski je jezik dobio suskrbnika u liku beogradskih jezikoslovaca, koji su uz pomoć svojih zagrebačkih eksponenata priječili njegov samostalni razvitak. On je uzrokovao i promjenu imena u podnaslovu časopisa Jezika (u skladu s točkom 2 sporazuma), koji se, odlukom Upravnoga odbora Hrvatskoga filološkoga društva od 16. II. 1961. godine naziva „Jezik, časopis za kulturu hrvatskosrpskoga književnog jezika“. Prvotno mu je ime vraćeno tek u prvom broju 17. godišta odlukom Upravnoga odbora Hrvatskoga filološkoga društva od 29. VIII. 1969. godine.

Jonke je osjećao moralnu odgovornost zbog prilika nastalih nakon Novoga Sada, jer je supotpisnik Novosadskoga dogovora i glavni redaktor hrvatskoga uredništva

³ Bilo bi vrijedno pronaći hrvatski izvornik i usporediti ga s Novosadskim pravopisom. U Hrvatskom državnom arhivu postoji nesredeni fond Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske (1951. – 1956.), koji sam u dvjema pretpostavljenim kutijama pregledala, ali rukopis i molbu za tiskanje nisam našla. Za pregled preostalih kutija trebat će puno više vremena.

u uredništvu Pravopisa iz 1960. godine. Utrošio je golemu energiju da sačuva samobitnost hrvatskoga jezika i pravopisa u zamci koju su postavili srpski jezikoslovci, niječući hrvatskomu jeziku samostalnost i samobitnost, jer je, tvrdili su, svoju modernu gramatičku i pravopisnu normu izgradio na djelima dvojice srpskih pisaca: Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića, što nije odgovaralo činjeničnom stanju, jer su Hrvati imali književnost na hrvatskom jeziku i respektabilnu leksikografiju pet stoljeća prije Karadžićeve pojave.

Jonke je vjerovao u snagu hrvatskih argumenata i konačnu pobjedu unatoč spoznaji da

„Političke prilike unitarističkoga razdoblja nisu bile baš povoljne za širok i svestran rad Hrvatskog filološkog društva. Skučavale su ga u znatnoj mjeri, tako da je Društvo u borbi za pravo hrvatskoga književnog jezika često moralo zauzimati obranaški stav. Gdje bi se pojedinac slomio, Društvo je ipak moglo izdržati.“ (Jonke, 1970.: 71.)

Sam je bio izložen višedesetljetnomu progonu jugoslavenske tajne policije, koja je budno pratila njegovu djelatnost u zemlji i inozemstvu, krug ljudi u kojem se kretao, ozvučila mu radni i privatni prostor te bila informirana o svim ključnim koracima hrvatskih jezikoslovaca, od Deklaracije, djelovanja Matice u Hrvatskom proljeću, kojoj je bio na čelu, pa do Jonkeova sprovođa na Mirogoju (opširnije u Ham, 2025.)

Osim toga, hrvatski su se jezikoslovci morali nositi s podmetačkim potezima suprotne strane, kojima se ona obilno služila u politici i jezikoslovlju. Tako su srpski jezikoslovci u prvoj javnoj objavi Zaključaka Novosadskoga dogovora krivotvorili izvorni tekst izbacivši iz 8. točke riječ „samovoljnog“ u drugoj rečenici, davši joj tako sasvim drukčije značenje: „Treba sprečiti štetnu pojavu **samovoljnog** „prevođenja“ i poštovati originalne tekstove pisaca.“

Već tijekom izradbe pravopisnoga rječnika izbila su neslaganja hrvatskih i srpskih jezikoslovaca o normativnom položaju pojedinih riječi pa i cijelih kategorija, napose u naglasnim sustavima. Karadžić–Daničićev naglasni kanon, sačuvan u srpskoj naglasnoj normi, odstupao je od hrvatskoga ne samo uzusnoga nego i normativnoga naglašavanja pa je na taj problem upozoreno sa stranica Jezika, koji je redovito izvješćivao o tijeku izradbe pravopisa.

Stjepan Ivšić u člancima pod zajedničkim naslovom *Oko naše ortoepije* piše o riječima ili kategorijama u kojima naglasak nije utvrđen ili je u čem ostao nejasan: *vrijème* ili *vrijeme*; *svàdbarina* ili *svadbàrina*; *zàkasniti* ili *zakàsнити*; *zadòvoljiti* ili *zadovòljiti*; *agòvānje* (ne *àgovānje*!) i naglasak glagola na *-ovati*; *slòvenačkī* ili *slovènačkī*. Ivšić je suvereni poznavatelj hrvatskih mjesnih i književnih naglasaka te utvrđuje podrijetlo svake od inačica u pojedinim primjerima. Načelno se zauzima za onu koja u govorima preteže („*vrijème* govore milijuni štokavaca“, pisao je) ili je starinom usustavljena (*-a-* je u završetku *-ovati* imalo nekad akutsku intonaciju te je ono nosilo naglasak svagdje gdje osnova nije imala naglasak akutske prirode; dug se vokal, bilo kojega postanja, s naglaskom ispred pridjevog završetka *-ačkī*

pokraćuje mijenjajući naglasak ´ u ` , npr. *bizòvačkī, mihòljačkī, fericànačkī* pa onda *slovènačkī* prema *Slovénci*).

Dalibor Brozović u članku o naglasnim pseudodubletama iznosi nekoliko načelnih napomena o njihovu položaju i nastanku: spontano se javljaju u govornika određenoga kraja kao stari i novi naglasni oblik ili miješanjem govornika s drugih područja s novim naglaskom pa su potisnuti prvotni naglasci. I u jednom i u drugom slučaju oba lika mogu poprimiti nova značenja pa postati posebne riječi, npr. *mláda* u značenju mladenka i *mláda* u značenju osoba mlade dobi. Drugi je slučaj triju pseudodubleta iz zeničkoga govora, koji se autohtono razvijao na ijekavsko-ikavskoj granici. U starijih govornika naglasno su se i značenjski razlikovali *pút, púta* (= cesta) : *pût, pûta* (= putòvānje), *pòbòžnòst* (= svojstvo onoga koji je *pòbòžan*) : *pobóžnòst* (čin koji izvire iz *pòbòžnòsti*; autor drži da je imenica došljačkoga podrijetla), *pòlāko* (usklik, ispražnjeno prvotno značenje) : *poláko* (= polagano, oprezno).

Niz članaka objavio je Bratoljub Klaić, a započeo ga je dvama priložima o naglascima u Belićevu pravopisu iz 1952., koncentriran na usustavljivanje naglasnih tipova u imenica, pronalazak izostavljenih primjera i navođenje novih iz hrvatskih govora, svojih bilježaka i rječnikâ. Cilj mu je bio pojednostavniti opis i smanjiti broj tipova iz Daničićeve nomenklature. Tim su se problemom, potaknuti Klaićevim višedesetljetnim radom, bavili i Josip Hamm i Stjepan Babić, a u mlađem naraštaju Blaženka Martinović.

Hammova je postavka da je svrhovitije opisati morfološki ustroj hrvatskoga jezika iz naglasnoga sustava nego iz obličnoga (primjerice sklonidbeni ustroj imenica pomoću nastavaka za G jd.), zato se tražio model sa što manjim brojem naglasnih tipova. On se može dobiti dvama postupcima: isključivanjem iz opisa sustavnih tipova i predvidivih likova. Ono što preostane, postavi se kao polazna osnovica za novi opis i analizira ima li u njem mogućnosti za još isključivanja i predviđanja. Babić je tako uspio smanjiti čak 252 naglasna Daničićeva tipa na 54 (Martinović, 2014.: 458.).

Klaić se našao u novosadskom projektu koji je dijelom zahtjeva hrvatske (i srpske) strane rušio njegov opis novoštokavskoga kanonskoga naglašavanja izgrađivan gotovo pola stoljeća na temelju terenskih podataka, Daničićevih knjiga o naglascima i rječničke građe. Zdravorazumski gledano bilo je nemoguće od dvaju jezičnih sustava, koliko god oni imali dodirnih točaka, izraditi takav naglasni model da budu zadovoljne sve zainteresirane strane. Mlađi su oblici nezaustavljivo potiskivali starije, a nisu trajali tako dugo da bi zahvatili sustavno cijeli jezični ustroj nego samo pojedine dijelove, što je njegovu usustavljajkomu umu bilo zazorno. Klaić je najviše radova u Jeziku objavio o proklizi, posebno ustrajući na lokativnoj, a u svim je naglasnim kombinacijama bila nezamjenjivom sastavnicom u prijevodima Homerovih heksametara. Pravopisnomu povjerenstvu pak nije preostalo drugo nego da u pojedinim kategorijama uvede dvostruke ili čak trostruke oblike, npr. u G mn.

imenica s dvoglasnikom tipa *lĭjer*, *L lĭjèru* (= lĭjljan), *lĭjèrovi / lĭjèrovi*, Gmn *lĭjerōvā / lĭjèrōvā / lĭjèrōvā*; *mĭjeh*, *L mĭjèhu*: *mĭjèhovi / mĭjèhovi* G mn *mĭjehōvā / mĭjèhōvā / mĭjèhōvā*; *stĭjeg*, *L stĭjègu*, *stĭjègovi / stĭjezi* D mn *stĭjegōvima / stĭjègovima / stĭjezima*.

Rad Pravopisne komisije o naglasnim načelima primijenjenima u Pravopisnom rječniku Jonke je sazeo u dvama člancima (1957., 1961.). Govoreći o razlikama između hrvatske i srpske norme, ističe različitost organskih idioma iz kojih su one izrasle: hrvatska iz ikavsko-jekavskih bosansko-dalmatinsko-hercegovačkih, a srpska iz ekavskih šumadijsko-vojvođanskih. I jedna i druga strana izgradila je svoje višefunkcionalne književne jezike na njima i nije ih se mogla odreći. Zato se pribjelo dvostrukostima temeljenima na raširenosti pojedinoga naglasnoga tipa. Takvi su se oblici navodili na prvom mjestu dvostrukih ili trostrukih rješenja. Velik broj naglasnih inačica nastao je po analogiji, koju obilježuje čuvanje mjesta naglasaka na istom slogu u svim oblicima prema općim pravilima: posljednji je slog u višesložnih riječi nenaglašen, na prvom slogu mogu stajati sva četiri naglasaka, u sredini samo naglasci uzlazne intonacije, a u jednosložnih riječi samo silazne. Kazalištima i radijskim postajama preporučeno je da se između dvostrukosti odluče za onu koja je običnija u njihovu kraju. Primjerima je opsežniji članak iz 1957., pa se u članku iz 1961. upućuje na nj, a u drugom su navedeni primjeri o kojima se najviše raspravljalo i koji su riješeni kompromisno. Među njima su i oni naglasni tipovi koji nikad nisu zaživjeli u hrvatskih pisaca i govornika, poput *držéci*, *mène*, *pečémo*.

Različitosti u „jedinственom“ pravopisu

Poznato je da je Jonke nakon potpisivanja Novosadskoga dogovora delegaciji MH, koja ga je dočekala na zagrebačkom kolodvoru na povratku iz Novoga Sada, već po izlasku iz vlaka priopćio: „Uspjeli smo spasiti ijekavicu“. Kako je to spašavanje izgledalo u Pravopisnom rječniku, moglo se iščitati sa stranica Jezika.

Nedorečenošću svojih odredaba Novosadski je dogovor bio snažno oruđe u rukama srpskih jezikoslovaca u pokušajima provođenja srbizacije jezika i pravopisa na cjelokupnom štokavskom području, napose nakon objave zajedničkoga pravopisa. Prilikom njegova nastanka nastojali su srpski jezikoslovci i u dogovornom dijelu (veliko i malo slovo, kratice) i u nedogovornom (glasovne promjene, sastavljeno i rastavljeno pisanje, interpunkcija) nametnuti rješenja uobičajena u srpskoj kulturnoj sredini (sastavljeno pisanje futura, pokriveno *r* bez popratnoga *j*). Oni razlike među dvjema pravopisnim tradicijama nisu držali znakom različitih pravopisnih povijesti nego tobožnjom posljedicom jezične kolebljivosti hrvatske strane. Jonke je tražio da se pri donošenju odluka vodi računa o pravopisnoj tradiciji svakoga naroda i o osjetljivostima svakoga od njih na njih. No bila je riječ o nečem mnogo ozbiljnijem: o pokušaju izjednačavanja ekavskoga i (i)jekavskoga izgovora na prostoru cijeloga standardnoštokavskoga govornoga područja. To je u početku interpretirano kao potreba u prvom redu srpskih nacionalnih interesa, budući da su velik dio Srba izvan Srbije ijekavci (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska), pa se na taj način ijekavica

integrira i u srpsku kulturu, a zapravo je to bio ključ koji je otvarao vrata nadzora standardizacijskih procesa na cijelom štokavskom području (Bašić, 2022.: 370.).

Na načelima Novosadskoga dogovora trebala su biti objavljena dva sadržajno ista pravopisa s opsežnim rječnikom: u Zagrebu u izdanju Matice hrvatske Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravilima na ijekavici latinicom, u Novom Sadu u izdanju Matice srpske Pravopis srpskohrvatskoga književnog jezika s pravilima na ekavici ćirilicom. Polazište je bilo da se osim u pismima i književnim izgovorima ni u čem drugom ne razlikuju. U članku Htijenja i ostvarenja Novosadskoga dogovora iz 1967. Stjepan Babić navodi razloge zbog kojih ni jedan od 8 zaključaka nije bio provediv.

Iako se u uvodnoj riječi novosadskih zaključaka spominju tri naroda kao nosioci *jedinstvenoga* jezika (Hrvati, Srbi i Crnogorci), crnogorske jezične odlike nisu zastupljene novim jotacijama, npr. *đevojka*, *pošljednji*, *lećeti*, *šljeme*, kako je to u suvremenom crnogorskom pravopisu, ili brojnijim imenima naseljenih mjesta s pridruženim etnicima i kteticima, a Bošnjaci – tad Muslimani – i njihove jezične odlike izostavljeni su (ne računa li se na velik broj turcizama u Pravopisnom rječniku). Kako oni nisu imali ustavnopravni položaj naroda sve do 1968., knjiga je „spala na dva slova“, hrvatsko i srpsko. Iz takva pristupa mogu se iščitati i jezična presezanja Beograda prema Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, gdje je u potonjoj iz javne porabe već za kraljevinske Jugoslavije uklanjan hrvatski i nametan srpski leksik. Budući da se u pravopisnom rječniku nisu smjele rabiti kratice hrv. (hrvatski), srp. (srpski), međujezični dodiri, različit normativni položaj riječi u pojedinim jezicima te razlike i dvostrukosti iskazani su različitim kraticama, riječima i frazama. Skupno se mogu nazvati razlikovnicima, a među njima su: *ek.* – *ekavski*; *ije.* – *ijekavski*; *ikav.* – *ikavski*; *isp.* – *isporedi* (nema hrvatske istovrjednice *usp.* *usporedi*); *ne nego*; *običnije*; *poet.* – *poetski*; *pokr.* – *pokrajinski*; *pored*; *razl.* – *razlikuj*, v. *vidi*. Time je na posredan način potvrta tvrdnja o jedinstvenom jeziku, a lingvistički manje obrazovanim porabnicima i čitateljima ostavljeno je da se domišljaju kojemu od dvaju spomenutih kulturnih središta oko kojih su se razvili književni jezici – Zagrebu i Beogradu – što pripada.

Kulturna se povijest svakoga naroda iščitava iz jezika pa tako i dodiri s drugim jezicima. Put ulaska inojezičnica i udomaćenica bio je u hrvatskom i srpskom jeziku različit, što se odrazilo u različitim morfološko-tvorbenim tipovima, tako u rodnom i sklonidbenim tipovima mnogih imenica: *amfibija* / *amfibij*, *Alpe* / *Alpi*, *Ande* / *Andi*, *čađa* / *čađ*, *Dardanele* / *Dardaneli*, *fotelja* / *fotelj*; *zvijer*, *-i* / *zver*, *-a*. Te su se razlike dvostrukostima pokušale ukloniti u novosadskom pravopisu, što nije uspjelo.

Među njima su brojne s ništičnim nastavkom *-ø* u hrvatskom i *-a* u srpskom, poput *atak* / *ataka*, *akrobat* / *akrobata*, *apologet* / *apologeta*, *aristokrat* / *aristokrata*, *artičok* / *artičoka*, *asket* / *asketa*, *autokrat* / *autokrata*, *atlet* / *atleta*, *fonem* / *fonema*.

Različitim sufiksima *-ist / -ista* označena je u hrvatskom i srpskom kategorija zanimanja ili pripadnika kakvoga pokreta ili stranke: *anarhist / anarhista, antagonist / antagonista, ateist / ateista, avanturist / avanturista, falangist / falangista, flautist / flautista, komunist / komunista, ...* U ženskom mocijskom parnjaku tih imenica u hrvatskoj porabnoj normi preteže sufiks *-ica*, a u srpskoj *-kinja*: *avanturistica / avanturistkinja, pijanistica / pijanistkinja, turistica / turistkinja*, što se iz Rječnika ne vidi, ondje pretežu likovi na *-kinja*.

Imenični sufiksi *-ij / -ijum* nastali prema latinskom izvorniku, u nazivlju su kemijskih elemenata kategorijalna razlika: *amonij / amonijum, kalcij / kalcijum, natrij / natrijum, polonij / polonijum ...* Brojni su također i u drugom nazivlju kulturne nadgradnje: *decenij / decenijum, harmonij / harmonijum, kolegij / kolegijum, milenij / milenijum, moratorij / moratorijum, morfij / morfijum, oratorij / oratorijum, patrimonij / patrimonijum*. Oni su u novim izdanjima srpskih pravopisa normativno izjednačeni.

Imenični sufiksi *-cija / -tija* kao dvostrukosti zabilježeni su u grecizmima: *aristokracija / aristokratija, autokracija / autokratija, diplomacija / diplomatija, plutokracija / plutokratija*.

Imenični sufiksi romanskoga podrijetla *-jun(i) / -ion(i)*: *bilijun / bilion, Brijuni / Brioni, milijun / milion, trilijun / trilion*. U novosadski Pravopisni rječnik uvršten je *pion* bez hrvatskoga parnjaka *pijun*.

Različiti su odnosni pridjevni sufiksi *-ijski / -ioni* latinskoga podrijetla: *artikulacijski / artikulacioni, asanacijski / asanacioni, asimilacijski / asimilacioni, atrakcijski / atrakcioni, navigacijski / navigacioni*, ili su hrvatski parnjaci na *-ijski* izostavljeni pa se tako navodi samo *agitacioni, apelacioni, asignacioni, asocijacioni*.

Odnosni pridjevni sufiksi *-ski / -ijanski* u primjerima *australski / australijanski*.

Iako su prefiksi *sa-* i *su-* u pridjeva i imenica tipa *savremen* i *suvremen, saučesnik* i *suučesnik* u Pravopisnom rječniku ravnopravni, u napomenama pred njim govori se o *savremenoj* književnoj akcentuaciji.

Morfološko-tvorbene dvostrukosti zabilježene su i u domaćim riječima:

- pridjevni sufiksi *-ji / -iji*: *dječji / dječiji, kučji / kučiji, mačji / mačiji, zečji / zečiji*; – potom *-ni / -ski* u primjerima *aoristni / aoristski*
- dočetni *-er / -e* u riječima *jučer / juče, prekjučer / prekjuče, navečer / naveče, večer / večje*.

Mnogo je fonoloških dvostrukosti i u alternantama inojezičnica:

- dvoglasnička alternanta *-au / -av*: *August / Avgust, Augustin / Avgustin, Aulida / Avlida*;
- dvoglasnička alternanta *-eu / -ev* u primjerima *eunuh / evnuh, Euripid / Evripid, Europa / Evropa* (uspostavljena razdvojba božica : kontinent);
- alternanta *b / v* u grecizmima *Abel / Avelj, ambon / amvon, Babilon / Vavilon, protoprezbiter / protoprezviter*;

- alternanta *c / k* u grecizmima *cefalopod / kefalopod, cenotaf / kenotaf, Cerber / Kerber*;
- alternanta *e / i* u grčkim imenima *Atena / Atina, Kreta / isp. Krit*;
- alternanta *f / v* u usvojenicama *jeftin / jevtin*;
- alternanta *k / h* u grecizmima *Bakanalije / Bahanalije, kaos / haos, kaotičan / haotičan, kirurg / hirurg, kirugija / hirurgija, kronologija / hronologija* (ali samo *hiromant!*);
- alternanta *-o / -e* u dočetcima grčkih imena *Heraklo / Herakle, Patroklo / Patrokle; Periklo / Perikle, Temistoklo / Temistokle*
- alternanta *p / f* *Bospor / Bosfor*;
- alternanta *z / s* u grecizmima *farizej / farisej, Nauzikaja / Nausikaja, Perzej / Persej, Perzija / Persija*.

Kategorijom dvostrukosti obuhvaćene su mnogobrojne fonološke alternante jatovskoga podrijetla:

- alternanta *e / i* : *odrečan / odričan, sreo / srio, vreo / vrio, zreo / zrio*;
- alternanta *ije / e* : *s lijet se upućuje na let*;
- alternanta *ije / i* u primjerima *bijel / bio, cijel / cio* (samo *liv*, nema *lijev*; s napomenom da je *liv* običnije; uz *livati* se navodi cijela oblično-vremenska paradigma, uz *lijevati* samo infinitiv; nedopušten je pridjev *smjel*, normiran je samo oblik *smio*)

Pitanje pokrivenoga *r* još je Brozovu prvom izdanju Hrvatskoga pravopisa iz 1892. išlo u smjeru jekavizacije *grjehota, grjehovan, grjehovati, grješan, grješić, grješnica, griješnik, griješka*, a novosadski pravopis normira *grehòta*, gen. mn. *grehótā* (ek. i ijek.), *grèhōvan*, -vna (ek. i ijek.), *grehòvati, grèhujēm* (ek. i ijek., t. devòvati), *grjěšan* i sl. ne nego grěšan i sl.

U tvorenica s početnom skupinom *prije-* jatovskoga podrijetla mogu se pratiti različite normativne napomene (*ek., ijek, ne nego, pored, isp.*) iako je riječ o pravilnoj tvorbi koja ni po čem ne bi trebala biti svrstavana u red normativno prijepornih ako je ijekavština proglašena ravnopravnom s ekavštinom i u srpskom jeziku. Čitatelj može pratiti popis riječi od „*prije* (*ijek., pril. i prijedl.*) do *prijèzor*, gen. mn. *prijèzōrā* (*ijek. pokr., nešto neobično*)“ (Pravopis, 1960.: 646. – 648.).

Pitanje jekavske, a ne ijekavske govorne osnovice te položaja dvoglasnika *ie* u fonološkom sustavu hrvatskoga književnoga (standardnoga) te slogovna vrijednost njegove duge i kratke inačice u novosadskim pregovorima nije uopće otvarano iako je bilo više razloga za to, napose onima koji su rješavali naglasnu problematiku, jer su upravo metrički razlozi i izostavnik u tiskanim izdanjima hrvatskih pjesnika zorno upozoravali na nj. Ono je ostalo za iduće naraštaje.

Matica je hrvatska Izjavom od 16. travnja 1971. odbacila Novosadski dogovor.

Zaključak

Unatoč golemim naporima i angažmanu najboljih onodobnih jezikoslovaca, Novosadski se pravopis, kojemu je sastavnicom i rukopisni Pravopis hrvatskoga književnog jezika, nije uspio održati ne zato što je bio strukovno loše napisan nego zbog toga što je izgrađen na pogrješnoj postavci o jedinstvenom jeziku triju naroda (i četvrtoga u nastajanju) te spajanjem nespojivoga krivotvorio jezičnu zbilju i onda se tom krivotvorinom uvjeralo porabnike kako je ideal zajedničkoga jezika i pravopisa napokon dosegnut, iako je svaka od zainteresiranih strana svoj jezični ideal nalazila negdje drugdje: u svojoj književnosti, u svojim rječnicima, u svojim mjesnim govorima i za njima posezala. Novosadski se pravopis nije uspio održati ni među najrevnijim čuvarima jugoslavenske jezične baštine. Upravo su oni, uključujući i Pavla Ivića, među prvima javno napustili dvočlani naziv, ali ne i presezajući sadržaj, jezika omeđen njime, te se vratili izvornomu srpskomu. Nama se složiti sa Stjepanom Babićem u tvrdnji „da bi sudbina hrvatskoga književnoga jezika i za komunističkoga razdoblja bila drugačija“ (Babić, 2005.: 94.) da se onda uspjelo izdati hrvatski pravopis te dodati da ni razvitak suvremenih modernih jezičnih tehnologija ne bi danas mogao tako dubinski potkapati hrvatsku normu i urušavati sam ustroj hrvatskoga jezika jer bi on bio mnogo stabilniji i čvršći da se bio razvijao u slobodi poduprt samosviješću i odgovornošću njegovih govornika prema naslijeđenoj neprocjenjivo vrijednoj kulturnoj baštini. Zbog toga su briga za hrvatski jezik i nacionalna jezična politika danas prvorazredno strateško pitanje za opstanak hrvatskoga naroda.

Literatura

- Stjepan Babić, 1967., Htijenja i ostvarenja Novosadskoga dogovora, *Jezik*, god. 15., br. 1., str. 3. – 14.
- Stjepan Babić, 2005., *Temelji Hrvatskomu pravopisu*, ŠK, Zagreb
- Nataša Bašić, 2007., Ljudevit Jonke i jugoslavenski jezični unitarizam, *Jezik*, god. 54., br. 4., str. 131. – 142.; br. 5., str. 161. – 173.
- Nataša Bašić, 2022., Vukovci i hrvatski jezični standard, *Hrvatski u srpskohrvatskom tijesku*, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet HS, Zagreb
- Dalibor Brozović, 1954., Akcentuacija tuđica na -or, *Jezik*, god.3., br. 4, str. 118. – 123.
- Dalibor Brozović, 1957., O normiranju književnih naglasaka, *Jezik*, god. 6., br. 3., str. 65. – 73.
- Sanda Ham, 2007., Ljudevit Jonke kao Jezikov urednik i suradnik, *Jezik*, god. 54., br. 3., str. 86. – 93.
- Sanda Ham, 2023., *Po jeziku Hrvati*, ŠK, Zagreb
- Sanda Ham, 2025. *Hrvatski jezikoslovci u Udbinim dosjeima*, *Hrvatski tjednik*, I., br. 1060., str. 38. – 41.; II., br. 1061., str. 38. – 41.; III., br. 1062., str. 38. – 41.; IV., br. 1063., str. 38. – 41.
- Mate Hraste, 1952., Jedinstveni pravopis, *Vjesnik*, 28. XII.

- Hrvatsko filološko društvo, 1971., Izjava, *Jezik*, god. 18., br. 5., str. 138.
- Stjepan Ivšić, 1952., Oko naše ortoepije, *Jezik*, god. 1., br. 3., str. 132. – 135.
- Stjepan Ivšić, 1953., Oko naše ortoepije, *Jezik*, god. 1., br. 4., str. 105. – 107.
- Stjepan Ivšić, 1953.a, Oko naše ortoepije, *Jezik*, god. 1., br. 5., str. 132. – 135.
- Stjepan Ivšić, 1953.b, Oko naše ortoepije, *Jezik*, god. 2., br. 5., str. 134. – 136.
- Stjepan Ivšić, 1953.c, Iz najnovije historije našega pravopisa, Uz Belićev Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika (1950/2), *Jezik*, god. 2., br. 2., str. 36. – 43.
- Ljudevit Jonke, 1952.a, O slobodi i postojanosti književnog jezika, *Jezik*, god. 1., br. 3., str. 65. – 69.
- Ljudevit Jonke (Uredništvo), 1952.b, Uvodna riječ, *Jezik*, god. 1., br. 1, str. 1. – 3.
- Ljudevit Jonke, 1953., Aleksandar Belić, Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd, 1950., *Jezik*, god. 2., br. 4., str. 124. – 127.
- Ljudevit Jonke, 1957., Pravopisna komisija o akcentima, *Jezik*, god. 6., br. 2., str. 33. – 37.
- Ljudevit Jonke, 1961., Akcenatska problematika hrvatskosrpskoga književnog jezika danas, *Jezik*, god. 9., br. 1., str. 1. – 7.
- Ljudevit Jonke, 1970., Početni koraci Hrvatskoga filološkog društva, *Jezik*, god. 18., br. 3., str. 69. – 72.
- Bratoljub Klaić, 1953., Akcentuacija u novom pravopisu A. Belića, *Jezik*, god. 1., br. 5., str. 135. – 139.
- Bratoljub Klaić, 1953.a, Akcentuacija u novom Pravopisu Aleksandra Belića, *Jezik*, god. 2., br. 1., str. 10. – 13.
- Bratoljub Klaić, 1954., Iz bilježnice kazališnog lektora, *Jezik*, god. 3., br. 1., str. 1. – 6.
- Bratoljub Klaić, 2013., Naglasni sustav standardnoga hrvatskog jezika, prir. Božidar Smiljanić, Nova knjiga Rast, Zagreb
- Blaženka Martinović, 2014., Klaićev pedagoški pokušaj u akcentologiji, *Rasprave IHJJ*, god. 40., br. 2., str. 455. – 468.
- Matica hrvatska, 1971., Novosadski dogovor odbačen. Izjava Matice hrvatske. *Jezik*, god. 18., br. 5., str. 138.
- Pravopis, 1960., Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s Pravopisnim rječnikom, izradila Pravopisna komisija, MH – MS, Zagreb – Novi Sad
- Pavle Rogić, 1953., Jedna prijeko potrebna naučna knjiga, *Jezik*, god. 1., br. 5., str. 139. – 145.
- Zdenko Škreb, 1980., Povijest Hrvatskoga filološkog društva 1950–1980, u knjizi Spomenica Hrvatskoga filološkog društva 1950–1980, SNL, Zagreb, str. 9. – 28.

Sažetak

Nataša Bašić, viša leksikologinja u miru, Zagreb, natbasic303@gmail.com

UDK 811.163.42'35, izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22210/jezik.2025.72.25>

primljen 3. lipnja 2025., prihvaćen za tisak 30. rujna 2025.

From the legacy of Stjepan Babić

How the unpublished Croatian orthography manual from 1952
became a component of the Novi Sad orthography manual from 1960

In the paper the sociolinguistic environment is presented in which the Orthography Manual of the Croatian Literary Language was created, what it contained, why the Council of Education did not approve its printing in 1954 but instead referred the Croatian Philological Society, where the orthography had been developed, to an orthographic agreement with the Serbian side, and how it eventually became a Croatian component of the Novi Sad orthography manual. Part of the material was used to analyze phonological and morphological differences in the proclaimed unified Novi Sad orthography, in which the Croatian and Serbian parts were supposed to differ only in scripts (Cyrillic and Latin), but the differences, as shown, occurred among entire categories—declension, conjugation, gender, and accentuation. The accentuation system described and applied in the orthography differed from the Croatian usage and prescribed norm. Even along with the creation of the Orthographic Dictionary, several articles were published in *Jezik* about the Neo-Stokavian Karadžić-Daničić accentuation canon and the deviations from it in the Croatian (and Serbian) language. Stjepan Ivšić, Dalibor Brozović Bratoljub Klaić, and the editor-in-chief of *Jezik* Ljudevit Jonke wrote about this.

Keywords: Stjepan Babić, Ljudevit Jonke, Bratoljub Klaić, Stjepan Ivšić, history of the Croatian orthography, *Jezik*=Language—journal for the culture of the Croatian literary language, standard language, Orthography Manual of the Croatian Literary Language (1954), Novi Sad Orthography Manual (1960), Croatian accentuation system, Serbian accentuation system, differences between the Croatian and Serbian literary/standard language

HRVATSKI EGZONIMI – NA PUTU PREMA E-LEKSIKOGRAFIJI

Vlatka Štimac Ljubas

Izvori ili o geografskome motrištu na egzonime

lanak¹ je nastao na zamisli što ju je potaknuo profesor Stjepan Babić kako hrvatskomu jeziku treba Rječnik hrvatskih egzonima (RHE) te kako bi takav rječnik morao biti tipično jezičnoleksikografsko izdanje. Budući da bi nastanak rječnika metodologijom izrade pratio suvremeno doba e-leksikografije, ponajprije bi njegovo izdanje bilo prilagođeno *mrežnomu prikazu*, a dijelom za nj i osmišljeno. Opsežnijih popisa, a ni opisa egzonima, ponajmanje jezičnih, zapravo nije bilo do dviju knjiga Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“: Hrvatski

¹ Kraća je inačica ovoga rada izložena u Oriovcu 29. rujna 2023. na Međunarodnom znanstvenom skupu Dani Stjepana Babića.